

Emanuela Ilie (coord.). 2025. *Infenul cotidian. Imaginarul bolii în literatura română*. București: Editura Eikon.

Inaugurând colecția *Literatură și Medicină*, propusă și coordonată de Emanuela Ilie, conferențiar universitar doctor abilitat la Catedra de literatură română din cadrul Facultății de Litere, de la Universitatea „Al. I. Cuza”, din Iași, volumul colectiv *Infenul cotidian. Imaginarul bolii în literatura română* reflectă tipologia imaginarii maladiv, atât în literatura de ficțiune, cât și în memorialistica românească, după cum afirmă coordonatoarea, în *Cuvânt înainte*.

Structurat pe două secțiuni, volumul tematic cuprinde consistente studii și cercetări semnate de: Alina Bako, Florina-Maria Băcilă, Ciprian Handru, Emanuela Ilie, Luiza Negură, Iulia Pietraru, Sorina Victoria și Alina Marieta Rucăreanu (Maica Alexandra), cercetători de la diferite universități din țară, care promovează „deschiderea criticii și teoriei literare de la noi către noi sfere de interferență între literatură, medicină, psihologie, sociologie, antropologie culturală, teologie etc., și în special către ceea ce intră, astăzi, în sfera *medical humanities*.” (p. 8).

Acest demers hermeneutic cartografiază maladiul – sub toate formele lui –, prezent sau, uneori, doar sugerat, în conștient / inconștient / subconștient, în varii opere literare, „centrate pe imaginarul corpului / spiritului încarcerat de boală, devenit sediul poliedric al unor identități care experimentează – cu migrație dinspre destinul scriitorilor spre consistența *performing*-ului personajelor – labilitatea și volatilizarea fireșcului, sub imperiul traumei ori al descentrării și fragmentării sinelui maladiv.” (p. 9).

Prima secțiune a volumului cuprinde patru studii, structurate pe mai multe subcapitole: „*Geografiile bolii*”. *Dizabilitățile în romanul românesc* (Alina Bako), „*Patologii ale excesului*”. *Dependență și traumă în proza postcomunistă* (Emanuela Ilie), *Anxietăți și depresii: metabolizările poeziei contemporane* (Iulia Pietraru), *Memorialistica de boală. Cancerul și „infenul cotidian”* (Emanuela Ilie). A doua secțiune cuprinde opt studii hermeneutice dedicate imaginarii bolii, suferinței și traumei, identificat în opere românești, de asemenea, structurate pe subcapitole: *Bolnavi și (alte) animale mutilate. Reprezentări ale patologicului în romanul Soranei Gurian* (Emanuela Ilie), *Poezia lui Traian Dorz. Expresia lingvistică a „sărutului vindecător”* (Florina Maria Băcilă), *Hortensia Papadat-Bengescu: de la război la patologie și invers* (Ciprian Handru), „*Sora mea de dincolo*”. *Amprente și nume ale bolii în lirica Ilenei Mălăncioiu* (Luiza Negură), *Despre mântuirea prin suferință. O lectură în cheie teologică a operei lui Vasile Voiculescu* (Alina Marieta Rucăreanu – Maica Alexandra), *Patomorfologii narative în proza lui Romulus Guga* (Alina Bako), *Reprezentări ale maladiului în poezia Rodicăi Braga* (Sorina Victoria), „*Ana Maria și îngerii*”. *Reflectarea lupusului în romanul lui Radu Aldulescu* (Emanuela Ilie). Fiecare studiu este însoțit de o vastă bibliografie, putând constitui oricând un punct de plecare și referințe pentru cercetări viitoare, un amplu demers al cărei continuare coordonatoarea cărții îl manifestă în preambul.

Pornind de la întrebarea firească – „de ce scriu autorii despre boli?” – și altele subsumate aici, Alina Bako, în studiul său, dedicat „*Geografiilor bolii*”, e de părere că „a scrie despre boală și, implicit, despre infirmitate, devine o percepere a formei umanității”. (p. 17). De la acest model al conștientizării, autoarea stabilește liniile directe ale cercetării sale, trecând în revistă

„ipostazele literare ale dizabilității”, reprezentate teoretic în diverse lucrări, apărute în decursul timpului. Cercetarea sa continuă cu câteva studii de caz care constituie *Modelul literar românesc: o tipologie a dizabilității în roman*, cu referire la romanele românești din prima jumătate a secolului al XX-lea. În subcapitolul *Dizabilitățile și politica: „boala care smintește fantezia”*, sunt analizate câteva scrieri istorice, cu valoare documentară, în care „apar ipostaze ale unor personaje / personalități istorice care suferă de diverse infirmități”. (p. 32). Amintim aici scrierile cronicarilor Grigore Ureche, Miron Costin, ale lui Dimitrie Cantemir și Nicolae Filimon. În *Comunități marginale și marginalizări sociale*, autoarea subliniază ideea identificată în literatură, conform căreia dizabilitatea personajelor produce o „marginalizare dureroasă” în cadrul unei comunități, iar anormalitatea / infirmitatea devine un simbol al excluziunii din societate, uneori se produce chiar o auto-excluziune. Mergând mai departe, pe firul cercetării, autoarea identifică „personajul proteză” menționând faptul că „acesta funcționează ca un element-cheie în economia narativă, devenind, în ciuda unui statut marginal, un pivot în dinamica romanescă”. (p. 39). În ultima parte a studiului – *Activismul, ficțiunea autobiografică și dizabilitatea* – autoarea e de părere că infirmitatea / dizabilitatea este văzută ca un factor declanșator, un fel de „dispozitiv narativ care stimulează conflicte narrative”, iar „discuțiile despre dizabilitate în ficțiune au potențialul de a construi empatie, contribuind la o mai bună înțelegere a dificultăților întâmpinate de persoanele cu dizabilități”. (p. 54). Operele literare analizate aici pun în discuție dizabilitatea ca parte integrantă a existenței și experienței umane, oferind o schimbare de perspectivă asupra acestor situații excepționale.

Subiectele tabu – aici, adicțiile – constituie subiectul cercetării celui de-al doilea studiu al volumului, semnat de Emanuela Ilie, „*Patologii ale excesului*”. *Dependență și traumă în proza postcomunistă*. După câteva repere teoretice asupra manifestărilor adicțiilor în literatură, în diferite epoci, autoarea afirmă că a sistematizat „în special ficțiunile și autoficțiunile articulate în jurul unor personaje care se confruntă îndelung și dramatic cu cele mai comune forme de adicție, uneori combinându-le într-un cocktail cu efecte (auto) distructive garantate: dependența de droguri, de sexualitate și de alcool”. (p. 62-63). Sunt analizate din această perspectivă, opere ale unor autori ca Mircea Cărtărescu, Alexandru Vakulovski, Dragoș Bucurenci, Andrei Codrescu, Silviu Gherman, Doina Ruști, Dan Sociu, Vera Ion, Ionuț Chiva, Claudia Golea, Andrei Ungureanu, Emil Mladin, Cornel George Popa, Radu Aldulescu, Nicolae Avram, Ioana Baetica, Adrian Schiop, Vera Ion, Cătălin Ceaușoglu, Dorian Dron, Mariana Buruiană, Vasile Ernu, Liliana Corobca, Tatiana Țibuleac, Cristina Nemerovski, Bogdan Coșa, Cristian Fulaș ș.a. Personajele își creează universuri compensatorii, însă transmit cititorilor, în subsidiar, o lecție / morală, după părerea autoarei.

Iulia Pietraru, autoarea studiului *Anxietăți și depresii: metabolizările poeziei contemporane*, propune „o privire asupra formelor psihopatologice regăsite în poezia românească” (p. 94), analizând sintetic „patologiile mentale” ale subiectului și relația sa cu mediul. Psihopatologia este, în viziunea autoarei, „un construct social și istoric”, contextualizat în evidențierea diferitelor etape ale imaginarului poetic. Sunt aduse în discuție opere poetice ale poeților Mihai Eminescu, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Cârlova, George Bacovia, Mircea Ivănescu, dar și poeți contemporani, precum: Ionel Ciupureanu, Șerban Axinte, Dan Coman, Mihai Duțescu, Teodor Dună, Radu Vancu, Dmitri Miticov, Svetlana Cârstean, Teodora Coman etc. Ideea autoarei, în finalul studiului său, este că „poezia care vorbește despre psihopatologii relevă multe dintre problemele societății”, iar „anxietatea reprezintă, în poezia secolului al XXI-lea, un

efect al politicilor de putere, al sistemelor, fiind dictată de societatea de consum și de digitizarea vieții în ansamblul ei”. (p. 119)

Cel de-al patrulea capitol al primei secțiuni – *Memorialistica de boală. Cancerul și „infernul cotidian”*, al Emanuelei Ilie, cartografiază repere ale imaginarului maladiv surprins în fragmente de memorialistică, adevărate „experiențe ale umanului în raport cu suferințele declanșate de sau puse în relație cu boala, agonia și moartea”. (p. 122). Autoarea constată faptul că acest tip de „exercițiu confesiv stimulat exclusiv de boală” (p. 123) nu este nicidecum specific literaturii române, mai ales că a fost supus unui proces de tabuizare, constituind un „subiect rușinos” care nu și-a găsit reprezentarea în plan artistic. Sunt identificate, totuși, câteva cazuri în literatura română, pe care autoarea le analizează din perspectiva unor „forme autentice de *narațiuni de boală / illness narrative* (așa cum sunt ele teoretizate în spațiul occidental)” (p. 129): Max Blecher, Domnița Gherghinescu-Vania, Cătălin Bursaci, în intervalul 1970-1977. „Noile forme confesive” ale „infernului cotidian”, de după 1990, sunt identificate în texte care „formează corpusul românesc de *cancer narratives*” (p. 139). În viziunea Emanuelei Ilie, autorii supuși analizei (Mioara Grigore, Ileana Gafton Dragoș, Florica Bațu-Ichim, Loredana Caia, Sorana Gurian, Chris Simion-Mercurian, Vintilă Mihăilescu, Mădălina Andronache, Oana Stroe, Lucian Alexa ș.a.), „s-au încumetat să își consemneze în variantă neficționalizată intervalul de criză identitară majoră, transformându-și vulnerabilitatea biologică într-un catalizator scriptural”. (p. 139). Acest tip de scriere confesivă este evidențiat printr-o confruntare permanentă cu boala incurabilă, devenind „scrieri de criză” care valorifică teme și motive existențiale. Sunt, în fapt, „pledoarii implicite pentru asumare, integrare și (re)modelarea pe multiple planuri, prin intermediul unei etici particulare a scrisului”. (p. 169).

Secțiunea a doua a volumului debutează cu analiza întreprinsă de Emanuela Ilie asupra scrierilor Soranei Gurian, identificând sfere ale patologicului încapsulate în micro-romanele unor figuri definitorii. „(...) Scriitoarea creează un roman pluristratificat și în fond polifonic, în paginile căruia amestecul inextricabil de viață și moarte palpită cu totul impresionant, (...) iar convulsiile Istoriei se reflectă în zeci de istorii tulburătoare” (p. 178), notează autoarea studiului.

Următorul studiu, semnat de Florina-Maria Băcilă, *Poezia lui Traian Dorz. Expresia lingvistică a „sărutului vindecător”*, evidențiază tema centrală a creației lirice a acestui poet, făcând trimitere la poemele confesive, „impregnate de cantabilitate” care creionează „misterul trăirii pe calea cunoașterii mistice”. (p. 204). După o trecere în revistă a tipologiei poeziei lui Traian Dorz, versuri ale „experienței-limită”, autoarea analizează opera acestuia în profunzime, identificând aspecte fundamentale ale semnificațiilor și simbolurilor, care converg către „iubirea față de Creatorul universului” (p. 222) și împărtășesc o „stare de dumnezeire”. (p. 227).

Viața și opera Hortensiei Papadat-Bengescu, din perspectiva războiului, constituie centrul de interes al următorului studiu cuprins în volum, cel al lui Ciprian Handru. Se reflectă legătura dintre război și imaginarul bolii la această autoare, insistându-se pe anumite evenimente din biografia sa, evenimente care i-au marcat întreaga evoluție scriitoricească. După analiza câtorva scrisori ale Hortensiei Papadat-Bengescu, în care aceasta se confesează despre propria boală, autorul studiului insistă asupra modului „în care războiul a influențat diferitele tipuri de patologii din *Balaurul*” (p. 251), ajungând la concluzia că acest roman este „o carte a morții și a durerii” (p. 257), după cum însuși Hortensia Papadat-Bengescu mărturisește, într-un articol publicat în 1951, în revista „Contemporanul”.

Generația '60, prin reprezentanta sa, Ileana Mălăncioiu, face obiectul studiului următor – „*Sora mea de dincolo*”. *Amprente și nume ale bolii în lirica Ilenei Mălăncioiu*, al Luizei Negură. Autoarea e de părere că această poetă reprezintă un reper în lirica vremii, prin adoptarea unei „formule artistice neangajate, construită sub semnul unei profunde autenticități de viziune, transpuse în raportul nefalsificat cu lumea, aspect ce traversează întreaga sa creație”. (p. 261). Pe parcursul cercetării, Luiza Negură identifică imaginarul maladiv al discursului artistic al poetei, relevând acest „*teritoriu liric*” din perspectiva unui „drum către sine” al Ilenei Mălăncioiu, aflat „sub semnul unei conjugări unice a vieții cu moartea”. (p. 274).

Alina Marieta Rucăreanu (Maica Alexandra), în cercetarea sa, *Despre mântuirea prin suferință. O lectură în cheie teologică a operei lui Vasile Voiculescu*, identifică „un mod de comunicare cu suferința în ambele accepții: trupească și sufletească”. (p. 292). Analiza hermeneutică propusă asupra poeziei religioase a lui Vasile Voiculescu evidențiază supratema poeziei sale, „suferința, vertijul care înconjoară versurile și le încarcă cu sens și valoare”. (p. 293). Suferința este conștientizată, nu atât ca durere fizică, ci, mai ales ca „un traseu al devenirii sau purificării spirituale” (p. 293), reprezentând o puternică înțelegere a suferințelor umane. „Din acest punct de vedere – notează autoarea – poezia voiculesciană este asemenea unui creuzet «labirintic», plin de sensuri și idei” (p. 293), sensuri și idei analizate în detaliu în paginile acestui studiu, „călătorind de-a lungul unui traseu în spirală”. (p. 328).

Cel de-al doilea studiu propus de Alina Bako în cadrul acestui volum colectiv surprinde *Patomorfologii(le) narrative în proza lui Romulus Guga*, evidențiind relația dintre literatură și medicină. Autoarea propune un nou model de lectură, „bazată pe un model anatomo-clinic, (care) nu doar că dezvăluie bolile metaforice ale corpului social, dar oferă și perspective noi asupra modului în care arta reflectă și influențează realitatea umană”. (p. 333). În opinia acesteia, scriitorii nu mai reprezintă boala ca fiind un simplu element al narațiunii, ci o integrează ca o formă de cunoaștere, autocunoaștere și reflecție asupra condiției umane. Scrierile analizate ale prozatorului Romulus Guga se află „la confluența dintre medicină și literatură”, iar proza sa devine „un jurnal al trăirilor transpuse pe mai multe voci” (p. 337), în care personajele își creează „o lume alternativă, distinctă de realitatea exterioară”. (p. 355).

Acceptarea bolii, a suferinței și a vulnerabilității existenței umane, surprinsă în poezia Rodicăi Braga, constituie substanța cercetării întreprinse de Sorina Victoria în *Reprezentări ale maladivului în poezia Rodicăi Braga*. În concepția autoarei, după analizarea universului liric al poetei, „boala și suferința nu reprezintă doar limitări, ci și moduri prin care ființa ajunge să își conștientizeze propria condiție, «fragilitatea trupului»...” (p. 372). Versurile poetei „crează o atmosferă de neliniște interioară profundă, combinând imagini de zbucium, întuneric și o presimțire a sfârșitului” (p. 367), însă, totodată, acest imaginar al bolii, reprezintă, atât o „conștientizare a disponibilităților infinite ale sufletului” (p. 372), cât și o „vindecare prin literatură” și o „autovindecare a autorului”.

Ultimul studiu, care încheie circular volumul, aparține coordonatoarei acestuia, Emanuela Ilie, și este intitulat „*Ana Maria și îngerii*”. *Reflectarea lupusului în romanul lui Radu Aldulescu*. Plecând de la analiza romanelor lui Radu Aldulescu, un reprezentant al „așa-numitului *realism apocaliptic*” (p. 376), autoarea cercetării e de părere că fiecare dintre romane „re-crează și chiar impune lumi întunecate, periferice și într-o perpetuă forfotă autodestructivă, în ciuda asprei vitalități dovedite de cei ce mișună entropic prin ele...” (p. 376). Aceste lumi sunt recognoscibile în realitatea apropiată, conturând „istorii individuale”, mai ales în romanul supus analizei, *Ana*

Maria și îngerii, unde Emanuela Ilie identifică chei de lectură din spectrul imaginarului maladiv al „infernului cotidian”. Boala este interpretată aici din perspectiva metaforei ambivalente. Pe de o parte, e asociată cu „răul unei lumi convulsionate, hâde, aflate într-o disoluție accelerată”, iar, pe de altă parte, e asociată cu trecerea spre dincolo de viață, „într-o lumină ce (...) sublimează toate suferințele”. (p. 392).

Infernul cotidian. Imaginarul bolii în literatura română, volumul colectiv ce abordează acest tip de tematică în literatură, corelată cu elemente specifice medicinei, reprezintă, în concepția autoarei prefetei, Diana Câmpan, un „proiect de decodificare a Weltanschauung-ului extins și dirijat spre dinamica personalității alterate sub stigmatul maladivului, conceptele-punte fiind decorticate, de către fiecare dintre autorii prezenți în paginile cărții...” (p. 11). Această direcție de cercetare se poate extinde în proiecte viitoare, ce au în centrul lor studiul imaginarului bolii în literatură, sub diversele forme ale acesteia, având ca punct de referință volumul de față.

(Viviana MILIVOIEVICI,
Institutul de cercetări socio-umane „Titu Maiorescu”,
al Academiei Române, Filiala Timișoara)